

РЕЦЕНЗІЇ

Марія ЯРМОЛЕНКО

ВОЛИНСЬКІ КЛЕРИКИ В СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЯХ ХХ СТОЛІТТЯ

(Борщевич В. Т. Волинське духовенство у ХХ столітті: ідентичність, статус, еволюція: монографія / В. Т. Борщевич; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк: РВВ Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – 582 с.)

Аналіз сучасних українських історичних досліджень дозволяє твердити про значний “соціальний” вектор розвитку. Вітчизняні науковці усе активніше беруться за проблеми, пов’язані із еволюцією соціуму, механізмами його функціонування, наявністю мікрогруп і їх взаємодії в етнокультурному і поліконфесійному просторі. Окрім традиційних об’єктів (українська шляхта, козацтво, селянство, робітничий клас, інтелігенція та ін.), історики частіше скеровують погляд у сторону обділених відповідною увагою спільнот соціуму, як, наприклад, духовенство. У руслі таких змін монографія Володимира Борщевича, присвячена волинському православному духовенству минулого століття, видається своєчасною й актуальною.

У полі зору В. Борщевича – православне духовенство Волині ХХ ст. як соціальна група, яка пододала складний шлях еволюції крізь горнило соціоетнічних трансформацій. Запропонована дослідником праця побудована за проблемно-хронологічним принципом. Такий підхід виправданий, оскільки дозволяє простежити особливості змін групи в кожній із характеристик.

Амбітне завдання автор намагався реалізувати спираючись на великий масив першоджерельної бази, більшість документів і матеріалів якої маловідомі або невідомі взагалі. Окрім фондів державних архівів Волинської, Рівненської, Тернопільської, Житомирської областей, Центрального державного історичного архіву України у Львові, В. Борщевич виявив й опрацював нормативні та ділові документи церковних та приватних архівозбірок. Для більшості дослідників єпархіяльні архіви Львівсько-Сокальської, Луцько-Волинської та Рівненсько-Острозької єпархій залишаються недоступними. Окрім цього, активна пошукова робота науковця з виявлення документів вказаного періоду дозволила віднайти частини втрачених архівів Обицького та Корецького жіночих монастирів, Білівського скиту, Дерманського монастиря. Унікальним є, введений в науковий обіг автором, документальний масив родинних архівів. Також пласт нарративних джерел урізноманітнює й уточнює картину колективного портрета соціальної верстви. Залучення такої кількості документів і матеріалів та їх різноплановість стали серйозним підґрунтям наукового дослідження.

В. Борщевич цілком слушно стверджує, що протягом століття волинське духовенство поступово втрачало раніше здобутий соціально-економічний і політичний статус. Піком станових досягнень священнослужителів дослідник вважає час напередодні Першої світової війни, коли на законодавчому рівні за кліром закріплено низку матеріальних преференцій в обмін на входження в державний адміністративно-управлінський апарат імперії Романових.

Заслугують уваги твердження науковця про еволюцію освітніх кваліфікацій та інтелектуальних потуг волинського православного духовенства. Вершиною його освітнього рівня краю автор називає 30-ті роки минулого століття. І це в період, коли Волинь перебувала у складі Другої Речі Посполитої, де домінував католицизм. За підрахунками В. Борщевича майже 20% православних священників Волинсько-Крем'янецької єпархії Православної Автокефальної Церкви в Польщі мали вищу богословську або світську освіту. Центром підготовки богословів став православний богословський відділ при Варшавському університеті імені Ю. Пілсудського.

Соціально-політичні зміни наступних періодів зумовили повзуче нівелювання переваг духовенства перед іншими групами соціуму. Спочатку втрачено частину джерел матеріального забезпечення, згодом зблід ореол сакральної винятковості, послаблено корпоративні центробіжні сили в середовищі священнослужителів Волині. Усім цим процесам В. Борщевич дає наочну ілюстрацію мовою фактів і узагальнень.

За для об'єктивності автор зважився простежити випадки асоціальної поведінки представників духовенства, їх причини, масштабність і частоту. Такий крок дослідника зумовлений виключно науковими потребами.

В. Борщевич вільно оперує специфічною богословською та церковною термінологією, однак не помістив у монографії відповідного їх пояснення у формі словника, що суттєво полегшило б її опрацювання. Відсутній також іменний і географічний покажчики. Наявність в окремих моментах прогалин, зумовлених специфікою джерельної бази, не применшують наукової цінності книги і загального позитивного враження про це міждисциплінарне дослідження. Загалом, монографія В. Борщевича "Волинське духовенство у ХХ ст.: ідентичність, статус, еволюція" стала помітним внеском у вітчизняну історичну думку.